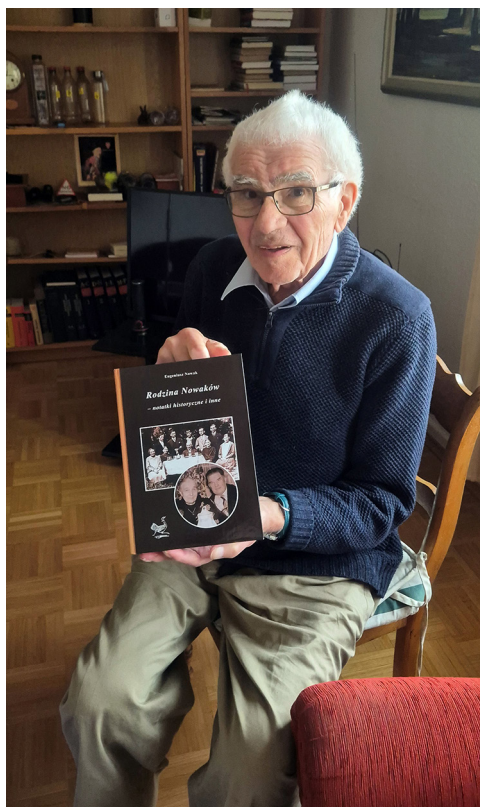

Dr Eugeniusz Nowak (1933–2024) – wspomnienie

Eugen Nowak

W dniu 18.12.2024 r. zmarł Doktor Eugeniusz Nowak. Przez całe życie budował mosty między Wschodem a Zachodem – zarówno między dawnym blokiem wschodnim a Europą Zachodnią, jak i między Niemcami Wschodnimi (dawna Niemiecka Republika Demokratyczna) oraz Zachodnimi (dawna Republika Federalna Niemiec) a Polską w czasach zimnej wojny oraz między Niemcami Wschodnimi i Zachodnimi po zjednoczeniu w 1990 roku. Fundamentem Jego roli była silna pozycja na międzynarodowej scenie ochrony przyrody oraz znaczące osiągnięcia naukowe w dziedzinie ornitologii.

Eugeniusz Nowak urodził się 8.06.1933 r. w Pudliszkach. Oboje jego rodzice byli nauczycielami, co miało wpływ na jego dalszą ścieżkę życiową. Pod opieką matki on i jego trzech bracia szczęśliwie przetrwali okupację niemiecką, podczas której jego ojciec był robotnikiem przymusowym. Zainteresowanie ornitologią pojawiło się u młodego Eugeniusza w czasach liceum, kiedy już w powojennej Polsce obserwował obrączkowanie śmieszek *Chroicocephalus ridibundus* na stawach rybnych w okolicach Milicza na Dolnym Śląsku. Następnie studiował biologię w Gdańsku i Warszawie, skąd – po skomplikowanej, ale ostatecznie zakończonej sukcesem aplikacji – trafił do ówczesnego nestora ornitologii, prof. E. Stresemanna, by napisać pracę dyplomową na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie. Eugeniusz Nowak z powodzeniem ukończył badania nad rozprzestrzenianiem się sierpówki *Streptopelia decaocto* z Azji do Europy. Po ukończeniu studiów obronił doktorat oraz habilitację na temat gatunków zwierząt wędrownych na Uniwersytecie Warszawskim. Następnie został asystentem naukowym, a później wykładowcą w tamtejszym Instytucie Zoologicznym. W tym czasie dr Nowak i jego pierwsza żona Anneliese realizowali marzenie o życiu na Mazurach i pracowali tymczasowo na Uniwersytecie Rolniczym w Olsztynie, gdzie zajmowali się tematyką ptaków wodnych i łowiectwa. Po rozstaniu z żoną wyjechał na rok do Slimbridge w Anglii, gdzie pracował w biurze Wildfowl & Wetlands Trust, zajmując się terenami podmokłymi i ptakami wodnymi. Następnie wraz ze swoją drugą żoną Sybille osiedlił się w Bonn. Po roku spędzonym na Uniwersytecie w Es-

Eugeniusz Nowak (fot. Douglas Hykle)

sen w roku 1975, został asystentem naukowym w ówczesnym Federalnym Centrum Badawczym Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu (od 1993 r. Federalna Agencja Ochrony Przyrody) i pozostał na tym stanowisku aż do przejścia na emeryturę w roku 1998. Jednym z obszarów jego działalności było przygotowanie pierwszej ogólnoniemieckiej Czerwonej Listy zagrożonych kręgowców w Niemczech, opublikowanej wspólnie z dr. Josefem Blabem i dr. Rüdigerem Blessem. Był jednym z pionierów zastosowania telemetrii satelitarnej u ptaków i ściśle współpracował z prof. P. Bertholdem ze Stacji Ornitologicznej Radolfzell, z którym na początku lat 90. XX w. wyposażyli pierwsze bociany białe *Ciconia ciconia* w nadajniki. Przez ostatnie pięć lat swojej kariery naukowej był zaangażowany w działalność Programu Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska (UNEP). Pracował jako naukowiec w Sekretariacie Konwencji Bońskiej o gatunkach wędrownych i reintrodukcji gatunków zagrożonych. Szczególnie interesującym projektem były poszukiwania kazarki czubatej *Tadorna cristata*, prowadzone m.in. przez kampanie pocztówkowe w krajach Azji Wschodniej. Niestety projekt nie przyniósł oczekiwanych rezultatów.

Przez całe życie dr Nowak angażował się w budowanie porozumienia między Wschodem a Zachodem poprzez działania na rzecz ochrony przyrody. Wszystko zaczęło się od jego pracy dyplomowej, którą jako Polak napisał w Berlinie Wschodnim – zaledwie trzynaście lat po zakończeniu II wojny światowej. W latach 80. ubiegłego wieku został powołany do grupy ekspertów w ramach niemiecko-niemieckich negocjacji dotyczących ochrony środowiska. Oprowadzał również grupy wycieczkowe NABU po Mazurach i parkach narodowych we wschodniej Polsce. W latach 1989–1991 uczestniczył w trzech wyprawach na Półwysep Tajmyr, na dalekiej północy Rosji, gdzie wspólnie z niemieckimi i radzieckimi naukowcami opracowywali adnotowaną listę gatunków ptaków oraz koncepcje ochrony przyrody tego regionu.

Na emeryturze zwiększył swoje zaangażowanie w działalność wolontariacką, wspierając transgraniczny projekt Fundacji Euronatur, którego celem jest ochrona siedlisk nietoperzy po obu stronach Odry. Zdołał nawet przekonać armię niemiecką i polską do wspólnych działań na rzecz ochrony populacji nietoperzy w bunkrach dawnej „Ściany Wschodniej”. Za to w szczególności został odznaczony przez Prezydenta RFN Medalem Zasługi. Przez wiele lat wspierał i wzbogacał – zarówno zawodowo, jak i osobiście – współpracę Euronaturu z regionem Narwi we wschodniej Polsce i tamtejszym parkiem narodowym. Na emeryturze poświęcił się również badaniu losów licznych naukowców – niektórych znanych mu osobiście – i krytycznej analizie ich związków z systemami politycznymi XX wieku: narodowym socjalizmem, stalinizmem, socjalizmem czy reżimem Mao. Rezultatem tych badań jest książka „Ludzie nauki w czasach najtrudniejszych”, która spotkała się z szerokim uznaniem. Została ona opublikowana w czterech językach: niemieckim, polskim, rosyjskim i angielskim. Ponadto jest autorem obszernej, dwutomowej historii rodziny Nowaków, zawierającej informacje sięgające siedmiu pokoleń wstecz.

Dr Nowak był przede wszystkim znakomitym łącznikiem pomiędzy naukowcami ponad granicami państw i systemów politycznych. Utrzymywał kontakty zarówno z badaczami ze Związku Radzieckiego i Chin, jak i z naukowcami z Anglii, Francji oraz obu państw niemieckich, które wykorzystywał do nawiązywania współpracy i promowania wymiany informacji. Działalność ta wzbudzała podejrzenia ze strony tajnej policji Stasi w Niemieckiej Republice Demokratycznej.

Wraz ze śmiercią dr. Eugeniusza Nowaka międzynarodowa społeczność ornitologów straciła wybitną postać, która przez całe życie angażowała się w ochronę przyrody, rozwój ornitologii oraz budowanie porozumienia ponad granicami politycznymi.